"پەشێو"
لە شیعری گەورەی ژندا

فەرامەرز (وریا) ئاغابەیگی
(بۆکان)

دیارە هەر شیعرێک ئەگەر بەدەست خاوەن هەستی خۆی و لە هەلومەرجی تایبەت بە هەستێکی بێ جوگرافیا دەربرِدرێت، بێ گومان دەتوانێ هەمیشە بەرز بێت و گەورەیی ناوەرۆک لەگەڵ خۆیدا وەک مێژوویەک بپارێزێ. پەشێو توانیویە لەم بابەتە بیستراوەدا بنەمای ناوەرۆکێکی تازە و بەهەست بخوڵقێنێ. ئەم شێوە ڕوانینە دەبێتە هۆی ئەوەی خوێنەر زوو دەست لە ناوەرۆک هەڵنەگرێ و لەگەڵ هەستی تایبەتی شاعیر زۆرتر ئامێتە بێت. شیعری "ژن" لە سێ بەش پێکهاتووە، دیارە هەر بەشێک قسەی تایبەت بە خۆی تێدا باس کراوە و لەسەر پێوەندییەکی مانایی یەکتر دەگرنەوە. لەم شیعرەدا هیچ لێکچوواندنێکی کۆن نابیندرێ کە ئێمە لە چێژی شیعرەکە دووربخاتەوە هەموو دەستە وشەکان ڕەوان و زمانی هۆنینەوەکەش زمانێکی ئاسان و دوور لە دژواریی تێگەیشتنە.

بەشی یەکەمی شیعرەکە بەم چەشنە دەست پێدەکات:

(١)

بە بینینت
من دەبمەوە بنیادەمی چاخی بەردین،
دەچمەوە ناو ئەشکەوتی تار، جەنگەڵی چڕ،
گوێ شل دەکەم بۆ برووسکە و
گۆڵەی هەور و بارانی خوڕ،
شارستانیی دوگمە و وایەر بزر دەبێ،
ئاتەشگەکان پڕ دەبنەوە لە پیت و گڕ.

سەرەتای شیعرەکە بە "بینین" دەست پێ دەکات. لە نێوان هەستەکاندا بەکارهێنانی ئەم هەستە لە دەسپێکی شیعرەکەدا گرینگیدانی شاعیرە بەم هەستە لە حاندی هەستەکانی دیکە، چونکە ئەگەر "بینین" ڕوو بدات، هەستەکانی دیکە بە دوای ئەودا دێنە دی. بە واتایەکی تر "بینین" بنەمایەکە بۆ دارِشتنی هەستەکانی دیکە.

دەستە وشەی "بە بینینت" کاتێ دەخوێندرێتەوە هەست پێ دەکرێ بارێکی مانایی گەورەی پێ سپێردراوە –

عەبدوڵڵا پەشێو

هەرچەند بە تەواوی لەوە خاترجەم نین – بەڵام کاتێ لەگەڵ شیعرەکە زیاتر دەمێنینەوە و ئامێتەی دەبین ئەم گومانە دەسەلمێندرێ بۆمان کە ئەم دەسپێکە هەڵگری مانایەکی گەورە بووە، ئەمەش لە کارکردنی شێوازێکە کە ناوەرۆک زیاتر پەروردە دەکات.

لە بەشی یەکەمی شیعرەکەدا باس لە بەیادهێنانەوەی ژیانێکە کە بە بینین وێنا دەکرێ. شاعیر دەڵێ من وەختێک تۆ دەبینم دەبمەوە ئەو بنیادەمەی سەرەتای مێژوو، هیچم لە بیر نامێنیت و دەچمەوە دەورانێک کە پڕ لە بێ دەنگی و سەرسەوزی، بینینی جوانی و بیستنی دەنگی لەبیرکراوە. هەرچی باسی شارستانیەت و مالکییەت بێ لە بیرم دەچێتەوە و پڕ دەبمەوە لە گەرمای ڕاستی.

لێرەدا ئاماژە بەو نیشانانە دەکەین کە لە بەشی یەکەمی شیعرەکەدا هاتوون:

* بنیادەمی چاخی بەردین: بێ غەمی
* ئەشکەوتی تار: بێ دەنگی
* جەنگەڵی چڕ: سەوزایی
* برووسکە و گرمەی هەور و بارانی خوڕ: بینین و بیستن لە سروشت
* بزر بوونی شارستانیی دوگمە و وایەر: دووربوونەوە لە هەرچی دەسکردە، لە خاوەندارێتی
* ئاتەشگە: وەبیرهێنانەوەی خۆشەویستی

شاعیر دەڵێ من بە بینینت هەموو ئەم هەستە خۆشانەم وەبیر دێتەوە، بینینت لە دنیای خۆم دەکاتەوە، دەمباتە دنیایەکی نادیاری لە بیرکراو.

خاڵی جێی سەرنج لەم بەشەی یەکەمەدا هاوڕێژەیی نێوان "چاخی بەردین، ئەشکەوتی تار، جەنگەڵی چڕ، ئاتەشگە"یە، کە خوێنەر لەگەڵ کەشوهەوای شیعرەکە زۆرتر ئاشنا دەکات و لەگەڵ مێژوویەکی کۆن ڕووبەڕووی دەکاتەوە.

* هەڵبەت ئەم جۆرە ڕوانینەش لە بەشی یەکەمی شیعرەکەدا دوور لە زەین نییە: من بە بینینت دەکەومەوە سەر ڕابردووی خۆم کە چی بووم؟ دیسان دەچمەوە ناخی ئەم ڕابردووەوە، بە واتایەکی تر دەڵێ تۆ کە دەبینم ئەوەم وەبیر دێتەوە کە ئێستای من لە تۆوە دەستی پێ کردووە، چونکە لە بەشی دووەمی شیعرەکە بە شێوەیەکی ڕوون باس لە توانینی ئەنجامی هەر مەرام و ویستێک بە دەستی ژن دەکرێت، کەوابوو شاعیر دەڵێ ئەم بارودۆخەی ئێستا تێیدا دەژیم، ئاوا نەبووە، بەڵکو تۆ توانیوتە بەم جۆرە بیگۆڕیت.

(٢)

چیت مەرام بێ، دەچێتە سەر:
تۆ دەتوانیت بە نیگایەک،
سەوزەڵانێک بە ڕووتەن کەی.
لە دەستت دێ، بە هێمایەک،
بەردەڵانێک بە چیمەن کەی.
چیت مەرام بێ دەچێتە سەر:
تۆ دەتوانیت
باڵی زمانم ببەستی و
درەختی پەنجەم بێبەرکەی.
لە دەستت دێ
چەمی دەنگم تژی ماسی و
هەر پەیڤێکم پڕ گەوهەر کەی.
تۆ دەتوانیت... بمکەیتە کۆیلەی مل بە تۆق.
لە دەستت دێ... تاجی سەروەریم لەسەر کەی.

لە بەشی دووەمی شیعرەکە لە بەندی یەکەمیدا شاعیر بە گشتی قسە دەکات. دەڵێ تۆ دەتوانی سروشتیش بگریتە دەست و بیخەیتە بەر فەرمانی خۆت. "تۆ دەتوانیت"، "لە دەستت دێ" بە جوانکارییەکی تایبەتەوە لە بەشی دووەمدا بەکارهاتوون، ئەوەش لەبەر ئەوەیە کە هەڵگری مانایەکی دەروونین، واتە لەم شوێنانەی کە "تۆ دەتوانیت" بەکارهاتوون، مەبەستی ئەوەیە کە تۆ دەتوانیت و ئەنجامی نادەی و لەم جێیانەی "لە دەستت دێ" بەکارهاتووە، مەبەستی ئەوەیە دەتوانیت و ئەنجامی دەدەی. ئەوەش باس لە گەورەیی ژنە و بە جۆرێک دان پێداهێنان بە بەخشەندەیی و دڵفراوانی ژن.

"به ڕووتەن کـــەی"، "بە چیـــمـــەن کـــەی" لە باری بەکـارهێنانی زمـانییـەوە چێژێکی زیاتری بە شـیـعـرەکـە بەخشـیـوە، یانی شـاعـیـر خـۆی لە بەکـارهێنانی شـێـوەی ئاسایی پاراستووە. ئەگەر نووسیبایەی "ڕووتەن بکەی"، یان "چیمەن بکەی" جێگەی (بە)ی گۆڕیبـایە، لە ڕەوتی شـوێندانان و کـاریگەریی شـیـعـرەکـە کـەمی دەکـردەوە. هەڵبـەت ئەم خاڵەش جێی باسە کە لە "بە ڕووتەن کەی" مـانای (سەراسەر، هەمووی، یەکسەر) وەردەگیـرێ، بەڵام لە "ڕووتەن بکەی" ئەم بەرفراوانی مـانابیە وەدەست نایە، لە "بە چیمەن کەی" ش هەر ئەم حاڵەتە هەیە.

لە بەندی دووەمی شیعرەکەدا شاعیر لە بە گشتی دووان دێتـە سەر باسی خۆی و لە بڕیار لە ئاست ژندا دەڵێ: تۆ دەتوانیت زمانم لە ئافراندنی شیعر و دەستم لە نووسین بێ بەهرە بکەی. تۆ لە دەســـتت دێ ڕووباری دەنگم پڕ لە مـاسی شیعر و گۆرانی بکەی، لە گەڵ ئەوەشدا ناوەڕۆکی شیـعـرەکـانم وەکـو گـەوهەر بە بایـەخ بکەی. تۆ دەتوانیت ئەسیرم بکەی، لە دەستت دێ سەروەریم پێ ببەخشی.

بەشێوەیەکی نهێنی لەم بەندەدا، شیعر و بەرهەمی خۆی لە بوونی ژندا دەزانێ و بەدیهاتنی هونەری شیعر هەر لەم سەرچاوەیەوە مەیسەر دەبینێ.

لە تابلۆی "چەمی دەنگم تژی مـاسی" تەشبیـهی دەنگ بە چەم، وێنەیەکی جوان لە زەیندا دەکێشێتەوە، دەنگێک کـە وەک چەمـێکی خـۆشـئـاهەنگ پڕ لە مـاسی شـیـعـر و گـۆرانییە، هەڵبەت ئەگەر ماسی لە بەرانبەر وشە دابنێین، وێنەکـە جـوانتـریش دەرازێتـەوە. بـەم شێـوەیە دەتوانین ئەم تابلۆیە پێشان دەین:

دەنگ = چەم: ڕەوان بوون، مـۆسیـقـای تایبـەت، خـۆش ئاهەنگی.

شیـعر = مـاسی: هەر دووکیان جووڵە و نەزمی تایبەت بە خۆیان هەیە.

وشە = مـاسی: هەر وشەیەک مانای تایبەتی هەیە، هەر ماسییەک ڕەنگی تایبەتی هەیە.

ماسی بە شێوەی نهێنی بە شیعر / وشە شوبهێندراوە، یان دەتوانین بڵێین ماسی ئیـستـعـارەیەک لە شیـعـر، یان وشەیە.

(٣)

لە بن کۆمەی خۆڵەمێشدا -
تۆ ژیلەمۆی گەشی خولیای.
لە گێژەنی تاریکیدا -
تۆ بریسکەی بەفری چیای.
لە بیابانا - هاژەی چەم و
لە نەهاتا - هەڵمی نان و
لە غوربەتا - داڵدە و پەنای:
کلیلداری بەهەشتی تۆ.

تۆ نەک نیوە: هەموو دنیای.

لە بەشی سێیـەمدا شاعیـر لە سێ بەند مەبەستی خۆی کۆتایی دێنێ. دوو بەند لەم سێ بەندە ئاماژە بە دەوری ژن لە ناوەڕۆکی ژیندایە و بەندی ئاخـریش ئاکـامـبـەندی شیعرەکەیە.

لە دوو بەندی شیـعرەکـەدا هەمـوو تابلۆکـان گێـڕانەوەی تاڵی و باس لە دژواری ژیانە ســەبارەت بە ژن، واتە لە هیچکام لەم دوو بەندەدا هیچ تابلۆ، یان وێنەیەکی شادی تێدانەهاتووە، بەڵام بەپێچەوانەوە ژن لەم تابلۆ غـەمناک و تاڵانەدا دەبێـتـە بەرهەمی شـادی و نـەجـات. دەتوانین بەم شێوەیە نیشانی دەین:

لە بن کۆمەی خۆڵەمێشدا (دژواری و تاڵی ژیان) = تۆ ژیلەمۆی گەشی خولیای (هۆی ژیانەوە و مان)

لە گـێـژەنی تاریکـیـدا (بێ هومـێـدی و تەنگانە)= تۆ بریسکەی بەفری چیای (هیوابەخشی)

بیابان = هاژەی چەم

نەهات = هەڵمی نان   ژن = هۆی نەجات (ڕزگاری)

غوربەت = داڵدە و پەنا

"پارادۆکس" یش لەم بەندەدا هاتووە:

بیابان # هاژەی چەم

نەهات # هەڵمی نان

غوربەت # داڵدە و پەنا

ئاور (خۆشەویستی) = لە بن کۆمەی خۆڵەمێشدا - تۆ ژیلەمۆی گەشی خولیای.

نوور (ڕووناکی) = لە گێژەنی تاریکیدا - تۆ بریسکەی بەفری چیای.

ئاو (ژیان، حەیات) = لە بیابانا - هاژەی چەم

نان (بژێو) = لە نەهاتا - هەڵمی نان.

سەرپەنا = لە غوربەتا - داڵدە و پەنای.

بەکـــارهێنانی (ئاور، نوور، ئاو، نان، ســەرپەنا) لە ناوەڕۆکی ئەم شـیـعـرەدا کـە هەمـوویان مـانای ژیانیـان پێـوەیە، هەم گـەورەیی بەخـشـین بە پێگەی ژنە، هەم ڕوونکەرەوەی شوێنی ژن لە ژیاندایە.

لە بەندی کۆتاییدا ژن تەنیا کلیلی بەهەشتی پێ نییە، بەڵکو خاوەن بەهەشتە، کەسێک کە خاوەنی باشترین و خۆشتـرین جێیـە، کلیلداری بەهەشت ڕەمزێکە لە ئاست گەورەیی ژندا. شاعیر لە بڕگەی کۆتایی شیعرەکەدا هەر جۆرە گومانێک دەسڕێتەوە، بە ڕاشکاوی دەڵێ تۆ هەمـوو دنیای. ئەم ئاکامبەندییە شێوەیەکی جوان لە کۆتایی پێدان بە شیعر و بەیانی کورتەی (چکیدە) هەستی شاعیرە.

سەرچاوە:

بەرەو زەردەپەڕ، دیوانی شیعر، عەبدوڵڵا پەشێو